

optimization of activities taking into account specificity of occupations of the future social teacher and social worker in the process of continuous professional training ("junior specialist", "Bachelor", "Master"). The methods that should be used in the professional training of future specialists of social sphere to resolve professional conflicts were revealed.

Key words: system, professional training, conflict resolution, future specialists, social sphere.

Рекомендовано до друку.

Д-р. пед. наук, проф. С.А. Литвиненко.

Одержано редакцією 27.01.2016 р.

УДК: 37. 034 + 378. 14

Л.П. ПЕТРУК

НАРОДНІ ТРАДИЦІЇ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Резюме. У статті розкрито соціально-педагогічну спрямованість народних традицій та їх вплив на процес соціалізації особистості в контексті педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського

Ключові слова: народні традиції, виховання, соціалізація, особистість, соціальна педагогіка, народна педагогіка, сім'я, педагогічна спадщина В.О.Сухомлинського,

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні існує гостра потреба у створенні ефективної, науково-обґрунтованої системи соціального виховання, яка змогла б захистити молоде покоління від моральної кризи, бездуховності, зневіри у майбутнє. Створення такої системи потребує глибокого вивчення і врахування того соціально-педагогічного досвіду, який вироблений попередніми поколіннями українців та провідними педагогами минулого й сьогодення. Процес соціалізації індивідуума передбачає засвоєння ним того соціокультурного досвіду, який залишили йому у спадок попередні покоління. Людина, яка вивчила і повторила цей досвід, стає невід'ємною частиною свого народу, нації, людства. Найбільш природній шлях вивчення соціокультурного досвіду попередніх поколінь є прилучення індивіда до народних традицій, звичаїв, обрядів. А звідси випливає, що саме народні традиції є одним із ефективних чинників соціалізації особистості, оскільки вони здійснюють функції передачі соціальних норм поведінки, культурних і духовних надбань попередніх поколінь.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значимими для ретроспективного аналізу становлення й розвитку українських народних традицій є наукові праці Б.Грінченка, М.Костомарова, П.Куліша, І.Нечуя-Левицького, І.Франка, Т.Шевченка. Такі відомі педагоги як К.Ушинський, О.Духнович, Г.Ващенко, А.Макаренко розкрили соціально-педагогічну сутність народних традицій та їх вплив на формування особистості дитини.

Актуальними виявилися ті праці, які стосуються етновиховання дітей і молоді та "входження" їх у суспільство за допомогою народної культури.

Цим проблемам присвячені праці Є.І.Сявавко, М.Г.Стельмаховича, П.Р.Ігнатенка, О.В.Ковальчука, Ю.Д.Руденка, В.П.Струманського, Н.В.Лисенко, Р.Ф.Кирчів та ін. [1; 6]. Дослідженням джерел української етнопедagogіки, її структури, змісту, методів і засобів займалися М.Л.Струнка, В.М.Онопа, О.І.Литвинюк, Т.І.Мацейків, О.А.Дорошенко. Значна увага в педагогічній теорії і практиці сьогодні приділяється проблемам української етнопедagogіки в контексті розбудови національної школи, використанню етнопедagogіки в навчально-виховній роботі школи (О.О.Любар, Д.Т.Федоренко, О.В.Карпенко, Д.І.Мельник, Р.П.Расевич, С.О.Нікітчина та ін.). Оскільки першоосновою становлення особистості, прищеплення їй відповідних моральних цінностей українська етнопедagogіка вважає сім'ю, тому природно, що низка сучасних досліджень стосується проблем виховання дітей в родині і на родинних традиціях (М.І.Гей, Л.К.Грицюк, Н.І.Степанова, І.В.Козубовська та ін.). Серед багатьох вітчизняних вчених-педагогів, які вбачали у народних традиціях потужний соціалізуючий потенціал особистості підростаючого покоління, виокремлюється постать педагога-новатора 20 століття В.О.Сухомлинського. **Метою** даної публікації є розкриття соціально-педагогічного змісту українських народних традицій та їх впливу на процес соціалізації особистості у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського.

Виклад основного матеріалу дослідження. Складовою частиною процесу соціалізації особистості є соціальне виховання, яке забезпечує соціально-організаційну діяльність всіх інституцій виховання, спрямоване на формування позитивного досвіду поведінки особистості в суспільстві. Поняття «соціалізація» розглядається як процес засвоєння людиною систем знань, норм і цінностей, соціального досвіду, соціальних якостей і рис, соціальних ролей, зразків поведінки. Завдяки соціальному вихованню людина оволодіває необхідними для життя в суспільстві соціальними, духовними та емоційними цінностями (знаннями, переконаннями, вміннями, нормами, відносинами, зразками поведінки).

У науковій літературі сутність поняття «соціалізація» трактується в такій послідовності: як процес освоєння та засвоєння особистістю суспільних відносин, норм поведінки та системи цінностей, які існують в певному суспільстві (Є.М.Борискін); як процес поступового переведення суспільних норм та ідеалів в особистісні установки і цінності (Н.О.Ярмоленко); як процес засвоєння особистістю соціального досвіду суспільства в цілому та мікросередовища, до якого вона належить (Г.П.Медведев, Б.Г.Рубін).

© Л.П. Петрук, 2016

Педагогічні науки соціалізацію розглядають як двосторонній процес, який передбачає: а) засвоєння індивідом соціальних норм, культурних цінностей і досвіду через входження в соціальне середовище, виконання соціальних ролей та входження в систему соціальних зв'язків; б) активне відтворення індивідом системи його соціальних зв'язків та відносин за допомогою самостійної діяльності, творчості, розвитку, самовдосконалення, набуття нових рис і якостей. Завданням соціального виховання є перетворення людської істоти на суспільний індивід, утвердження її як активної і дієвої особистості. Основне призначення соціального виховання – гармонізація взаємовідносин особистості й суспільства.

На думку науковця О. Середюка, процес соціалізації особистості передбачає засвоєння нею соціокультурного досвіду і, як стверджує дослідник, «... означає успадкування, підключення до групової пам'яті, укорінення у минулому, що дає можливість індивіду орієнтуватися у світі, забезпечує стабільність особистості і суспільства» [3, 107-108]. Отже, соціокультурний досвід індивіда – це його реальне соціальне життя, система його життєвих цінностей, поглядів, переконань, смаків. Саме через засвоєння певних соціальних цінностей і відбувається соціалізація особистості, що є одним з завдань соціального виховання.

Одним із важливих напрямків соціалізації особистості, що набирає особливої значущості в наш час, є етнічна соціалізація, без чого не можна вважати процес входження індивіда в суспільство повноцінним. Під поняттям «етнічна соціалізація» (етнізація) розуміють процес становлення людини як представника певного етносу через засвоєння ним тих культурних та соціальних цінностей і відносин, які складають основу суспільного буття етносу. Найбільш дієвим засобом етнічної соціалізації особистості є народні традиції, звичаї та обряди, які об'єднують минуле й майбутнє народу, старші й молодші покоління, інтегрують етнічну спільність людей у високорозвинену сучасну націю. Дослідники усіх часів стверджують, що саме народні традиції є найефективнішим засобом соціального виховання, бо вони здійснюють функцію передачі суспільних норм поведінки, культурних та духовних цінностей попередніх поколінь, прилучаючись до яких, індивід формує національну свідомість і приналежність до певного етносу.

У «Педагогічному словнику» (за ред. М.Д. Ярмаченка) наведено таке визначення терміну: «Традиція (від лат. tradition – передача, оповідання, переказ) – це елементи соціальної і культурної спадщини, які передаються наступним поколінням і зберігаються протягом тривалого часу у суспільстві в цілому чи в окремих соціальних групах. Традиція проявляється у вигляді уставлених, стереотипних норм поведінки, звичаїв, обрядів, свят тощо» [2, 418].

Отже традиція – це форма передачі соціального досвіду через звичай, свято, обряд. Мета традиції полягає у тому, щоб закріпити й відтворити в нових поколіннях усталені способи життєдіяльності, типи мислення й поведінки. В.О. Сухомлинський порівнював традиції зі скарбничкою, «куди кожне покоління кладе свій маленький коштовний внесок», називав їх «живим, вічним джерелом педагогічної мудрості, зосередженням духовного життя народу». Варто зазначити, що В.Сухомлинський розумів виховання як самостійну бажану соціальну дію. Йому був притаманний соціально-педагогічний підхід до виховання в широкому розумінні слова.

У роботі «Методика виховання колективу» педагог пише: «Суспільна сутність людини виявляється у її відносинах, стосунках, у взаєминах з іншими людьми. Пізнаючи світ і себе як частину світу, вступаючи в стосунки з людьми, які задовольняють її матеріальні й духовні потреби, дитина входить в суспільство, стає його членом. Цей процес прилучення особистості до суспільства всі називають соціалізацією» [5, 124].

Серед усієї різноманітності народних традицій, що знайшли широке відображення у педагогічному досвіді Сухомлинського, можна виокремити три їх основні групи: трудові, родинно-сімейні, морально-етичні.

Трудові традиції народу педагог називає одвічними традиціями народної педагогіки, бо споконвіку праця в середовищі людей розглядалася як визначальний засіб виховання. У Павлівській середній школі учні з перших років навчання залучалися до спільної праці разом зі своїми батьками: допомагали у веденні домашнього господарства, працювали на колгоспному полі, баштані, тваринницькій фермі, брали участь у проведенні жнив, працювали в численних гуртках поруч з батьками. Праця у Павлівці була мірилом порядності, люди праці користувалися загальною повагою, часто предмети природи одержували назву за результатами праці: Степанів сад, Василева криниця, Маріїн квітник, Солдатський міст та ін.

В системі роботи колективу вчителів Павлівської школи з'явилися традиції, які внесли нове й оригінальне в практику трудового виховання. Ось деякі з них: виготовлення учнями під час канікул наочних посібників для кабінетів; праця під час весняного та осіннього тижня саду, День першого снопа, свято першого хліба, літній сінокіс, благоустрій села, трудова допомога класних колективів батькам своїх однокласників. У наукових працях В. Сухомлинського знаходимо детальний опис цих традицій і свят.

У книзі «Серце віддаю дітям» знаходимо детальний опис такої традиції як догляд дітей семирічного віку за маленькими ягнятами на тваринницькій фермі, де працювали їх батьки. На цій фермі за дітьми був закріплений теплий куточок, куди помістили чотирьох найслабкіших ягнят. Діти варили дома на борошні їм «бульйони», поїли молоком, а потім носили з теплиць паростки ячменю і вівса, згодом оберемки соковитого зеленого корму. А коли ягнята підросли, їм зробили на вулиці загін, куди випускали на цілий день. Це і була дитяча вівцеферма. Використання такої форми трудового виховання є продовженням давньої народної традиції залучення дітей до праці. Педагог був впевнений, що лише тоді, коли дитина переживе в роки раннього дитинства радість від праці, вона набуває безцінного життєво необхідного їй досвіду і ніколи не буде рости дармоїдом. Як відомо, первинним осередком, де відбувається соціалізація дитини, є сім'я (родина).

Підтримуючи такі традиції української родини як: повага дітей до батьків та інших старших членів родини; піклування батьків про виховання дітей; повага до жінки як берегині роду, В. Сухомлинський по-науковому підійшов до розв'язання проблеми щільно-сімейного виховання. Він створив своєрідну систему «сім'я – школа», яка успішно функціонувала через діяльність «Батьківської школи». У цій школі навчалися батьки теперішніх і майбутніх учнів, отримуючи знання про справжній батьківський авторитет, різновиди батьківської любові (любов – замилювання, любов деспотичну, любов-відкуп); про значення особистого прикладу батьків у вихованні дітей.

Отже, у зміст поняття «батьківська педагогіка» В.О. Сухомлинський вкладає широке коло знань батька та матері про те, як істота, що народилася від людини, стає людиною. Опираючись на віковий народний досвід, він розвинув родинно-сімейну педагогіку, розглядаючи її як працю, майстерність і творчість. Педагог сформулював умови успішного виховання дитини в сім'ї, до яких відносить: сприятливий сімейний мікроклімат; спільна трудова діяльність батьків та дітей; розумна організація життя сім'ї, всього побутового устрою; узгодженість дій зі школою. Безцінними у цьому досвіді є організація і проведення у Павлівській школі таких свят як весняне свято матері, створення саду матері, свято дівчаток.

Методичну роботу Павлівської середньої школи урізноманітнили й традиції морально-етичного, естетичного та краснавчого спрямування. Серед них можна виокремити: повага й шанобливе ставлення до старших, бережливе й чуйне ставлення до всього живого в природі, шанування пам'яті полеглих героїв, виховання любові до мови, книги, народного мистецтва. Ці традиції реалізовувалися через проведення різноманітних свят та обрядів, а саме: день Невідомого героя, закладання «Саду вдячності», «Саду дружби», Свято птахів, Свято жайворонка, створення «Пташиної лікарні», Свято квітів, пісні, мови, книги. Варто зазначити, що, організовуючи цю багатопланову роботу з використання народних традицій, педагог не замикався у стінах школи, а намагався шукати зв'язків з громадськістю, сім'єю та іншими виховними інституціями тогочасного суспільства. А це означає, що його педагогічну теорію і практику слід розглядами як цілісне соціально-педагогічне та культурно-психологічне явище.

В.Сухомлинський, як ніхто інший у вітчизняній педагогіці, сміливо поставив і розв'язував проблему етнічної соціалізації молоді, підтвердженням чого є його слова: «У душі дітей мають увійти кращі народні традиції і стати святом законом, бо не можна уявити народ без імені, без пам'яті, без історії» [6, 125]. В його працях часто знаходимо вислови: «мудрість життя», «мудра людська любов», «гідність – це мудрість тримати себе в руках». Педагог намагався сформулювати у кожного вихованця вміння бути маленьким філософом, осмислювати світ в душі української етнософії.

Висновки: Як бачимо, педагогічна система Сухомлинського є не що інше як зосередження досвіду, поглядів, підходів і засобів української народної педагогіки, її народних традицій. Простежуючи еволюцію традицій народного виховання на прикладі педагогічного досвіду В.О.Сухомлинського, можна відмітити, що багато з них продовжують успішно служити справі виховання і в наш час, залишаючись незамінним засобом соціалізації особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ковальчук О.В. Українське народознавство / О.В. Ковальчук. – К.: Освіта, 1992. – 320 с.
2. Педагогічний словник / за ред. М.Д.Ярмаченка. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 512 с.
3. Середюк О. Народна педагогіка як джерело соціального виховання / О. Середюк // Вища освіта України. – 2003. – №4.
4. Сухомлинський В.О. Методика виховання колективу: вибрані твори в 5-ти томах / В.О. Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1976. – Т.1. – 448 с.
5. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський. – К.: Освіта, 1991. – 432 с.
6. Сявков Є.І. Українська етнопедагогіка в її історичному розвитку / Є.І. Сявков. – К.: Наукова думка, 1974. – 152 с.

Л.И. ПЕТРУК. НАРОДНЫЕ ТРАДИЦИИ КАК СРЕДСТВО СОЦИАЛИЗАЦИИ ЛИЧНОСТИ В КОНТЕКСТЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО НАСЛЕДИЯ В.О. СУХОМЛИНСКОГО

Резюме. В статье раскрыто социально-педагогическую направленность традиций и их влияние на процесс социализации личности в контексте педагогического наследия В.О.Сухомлинского.

Ключевые слова: народные традиции, воспитание, социализация, социальная педагогика, народная педагогика, педагогическое наследие В.О.Сухомлинского.

L. P. PETRUK. FOLK TRADITIONS AS MEANS OF SOCIALIZATION OF AN INDIVIDUAL IN PEDAGOGICAL HERITAGE OF V. SUKHOMLYNSKY

The summary. This article examines social and pedagogical orientation of folk traditions and their influence on the process of socialization of an individual in the context of pedagogical heritage of V. Sukhomlynsky.

Key words: pedagogical heritage of V. Sukhomlynsky.

Рекомендовано до друку.
Д-р. пед. наук, проф. С.А. Литвиненко.

Одержано редакцією 17.02.2016 р.